

“KAFKASYA’NIN KAYBI DÜŞÜNCESİNİ TELAFFUZ ETMEK KORKUNÇ VE ÜZÜCÜ”

Değişik dönemlerde Kafkas savaşının mahiyeti ile ilgili problemler üzerine kafa yoran herkes, ödenen ağır bedelleri -insan ve mali kaynak olarak-, Kafkasya’nın fethinde çekilen eza ve cefayı kaçınılmaz olarak hatırlasa da, bu sürecin mukadder olduğunda ısrar ediyor.

Çok çeşitli sebepler dile getirildi. Dindaş Gürcistan’ın ve baskı altında ki Hristiyan Ermenilerin, Müslüman dünyası tarafından yutulmaktan kurtarılmasından, Aynı Gürcistan’ın dağlı akınlarına karşı savunulmasından, Gürcistan krallığının imparatorluk bünyesine girmesinden sonra oluşan yeni vilayetlerin güvenli ulaşımının temini zorunluluğundan, devletin kendi sınır ahalisini koruma yükümlülüğünden söz edildi.

Kafkas savaşını, Hristiyanlığın savaşçı İslamla son tutuşması olarak yorumlayanlar oldu. Ve saire.

Ne kadar paradoksal gözüксе de, mesele hiç de sadece Gürcistan’da ve Kafkasya’nın kendisinde değildi.

Bazen laf arasında bazen de etraflıca dile getirilen stratejik mülahazalar, birkaç on yıllığına analiz edilirse, Kafkasya için verilen yıpratıcı savaşın ve onu elde tutmak ve pasifize etmek için harcanan insanüstü çabaların içyüzü anlaşılır hale gelmektedir.

Kafkasya’nın fethi, bariz ve gözle görülür hedeflerden başka güçlü bir yan sonucu da ima ediyordu: Avrupa ülkelerine, öncelikle de İngiltere’ye vurulacak bir darbe.

Durumu hiç mübalağa etmeden denebilir ki, Rusya Asya’da Avrupa ile savaştı.

Kuzey savaşının ikinci yarısındaki -1709’dan 1720’ye kadar- göz kamaştırıcı başarılarından sonra Petro’nun, Baltık bölgesinde geniş toprakları, Neva yöresini, Finlandiya’nın önemli bir kısmını ele geçirmesinden sonra, Rusya’nın Batıya ilerlemesinin bir sınırı olduğu anlaşıldı. Avrupa ihtilafla-

rına silahlı müdahaleler başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Emperyal politikanın kararlı bir şekilde Batı'dan Doğu'ya kaydırılması, bu idrakin sonucu idi.

Petro'nun Karadeniz politikası mahiyeti itibariyle bir doğu politikası değildi. Karadeniz her ne kadar Türkiye'nin Asya kıyılarını yıkasa da, neticede bir Avrupa denizi idi ve her şeyden önce Avrupa'ya çıkan bir yol olarak Petro'yu kendine çekiyordu.

1711'deki Prut felaketinden sonra, Avrupa'daki Türk (Osmanlı-e.n.) vilayetlerine saldırma fikrinden vazgeçmek gerekmişti. Tuna prensliklerine yapılan seferin, Petro'nun 1710'lu yılların ortasından itibaren hızla gerçekleştirmeye başladığı Asya politikasıyla doğrudan bir ilgisi yoktu. Hindistan'a çıkış ve İngilizleri "Asya'nın altın ülkelerinden" çıkarma fikri işte o tarihlerde olgunlaşmıştı.

Petro'dan sonra emperyal elitin bilincinde iki devasa ütöpik plan var oldu ve gelişti. Konstantinopolis'in (İstanbul-e.n.) fethiyle alakalı olan birincisinin, Rusya'ya Hristiyanlığın geldiği bir zamanların yüce Doğu Roma İmparatorluğu'nun (başka bir deyişle, Bizans İmparatorluğu'nun-e.n.) başkentinin, Hristiyan dünyasına iadesi şeklinde dinsel bir yönü de vardı. İkincisi, daha önce sözünü ettiğimiz Hindistan'a çıkış, ve orayı işgal etmek değilse, Afganistan üzerinden ta Hindistan sınırına dayanmaktı. "Buradan Brit'i (İngiltere/Britanya kast ediliyor.-e.n.) tehdit ederiz!"

Hem birinci ve hem de, ikinci proje Avrupa'ya karşı durma fikri üzerine kurulu idi. Avrupa ile ilişkiler – İngiltere, Fransa, Avusturya – bazen bariz şekilde bazen de gizli olarak gayet gergindi. Hatta Rus imparatorlarının kendilerini duruma hakim gördükleri ve müttefik monarkların dostluğuna inandıkları zaman bile.

Başında Rusya imparatorluk hanedanının bir temsilcisinin bulunduğu -malum olduğu üzere II.Katerina bu tahta (Bizans İmparatorluğu tahtına-e.n.) torunu Konstantin'i tayin etmişti- yeni bir güçlü Doğu İmparatorluğu - Rusya'nın kızı olan bu devlet - Karadeniz'i kontrol eder ve Akdeniz'in üzerinde bir heyula gibi belirirdi. Petersburg stratejistlerinin düşüncesine göre Asya'nın uçsuz bucaksız toprakları, Rusya mallarının satılacağı bir pazar ve imparatorluğun ihtiyaç duyduğu paraların akacağı bir kaynak olacaktı. Güney-doğuda ve Asya'da tutunduktan sonra imparatorluk, Avrupa devletlerinden bağımsız hale geliyordu; imparatorluk gerçekten de bu durumda bir devlet değil, bir İngiliz siyasetçinin ifadesiyle "dünyanın bir

parçası” haline geliyordu ve bu, esas itibariyle jeopolitik açımda yeni bir nitelik olurdu.

Ekonomik olarak Avrupa’dan bariz şekilde geri kalmış, iç politikada devamlı olarak bir istikrarsızlık hissedilen -1829 yılında jandarma şefi Benkendorf, İmparator Nikolay’a yazdığı raporda kölelik hukukunu kast ederek “devletin üzerinde asılı duran bir barut fıçısından” bahsediyordu-, toplumun düşünen kesimine ihtiyatlı-şüpheli bir yaklaşımın egemen olduğu ülkede imparatorluk eliti, maksimum istikrarın yollarını arıyordu. İmparatorluk yapısının kapsadığı sahanın devasa boyutları, Petersburg’a böyle bir istikrarın teminatı gibi görünüyordu.

Toprakları devamlı olarak genişletme hevesinin son akılsız girişimi, Rus-Japon savaşına sebep olan ve imparatorluğun mevcudiyetinin finaline denk gelen Kore macerasıdır. Bu heves, siyasi-psikolojik planda içeride işlerin iyi gitmediği algısından kaynaklanıyordu. Aynen, askeri gücün man-yakça ve ekonomik anlamda öldürücü bir şekilde asker sayısı ile genişletilmesi gibi. Bunun özellikle çarpıcı bir semptomu, başkentte ve civarında konuşlandırılan “iç işleri” muhafız birliklerinin sayısının devamlı olarak artırılmasıdır.

Yukarıda atıfta bulunduğumuz her iki ütopya da, olmazsa olmaz koşul olarak Kafkasya’ya hakim olmayı ve onu sağlam bir şekilde mülkiyetine almayı ima ediyordu.

Ancak, problemin önemli bir vechesi daha vardı: Avrupalıların Rusya’nın Asya’daki cephe gerisini ele geçirmesi korkusu, bir darbe olmasa da, imparatorluğun “yumuşak karnına” tehlikeli bir baskı yapılması korkusu...

Kafkasya’nın imparatorluk stratejistlerinin tahayyülünde nasıl bir rol oynadığını, ve onun elde edilmesinin Avrupa’yla bir karşılaşmanın kaçınılmaz olduğu şeklindeki kanaatle nasıl örtüştüğünü anlamak için iki manidar süje incelenebilir.

Rus XIX. yüzyılı için olağanüstü parlak ve semptomatik bir figür olan, iç politikaya dair tasavvurları olgun çağdaki Puşkin’le bir çok bakımdan örtüşen, en enerjik ve geniş düşünen emperyal ideologlardan biri, Kafkasya’nın fethinin son etabında Baryatinskiy’in silah arkadaşı olan Tuğgeneral Rostislav Andreyeviç Fadeyev, 1860 yılında “Kafkas savaşının altmış yılı” başlıklı bir kitap yayınladı. Bu savaşın geriye dönük olarak düzgün bir ideolojisini oluşturmanın ilk girişimi olan bu kitap, özel bir analizi hak edi-

yor. Ama bu durumda onun ilk kısmının geniş bir parçasını alıntulamakta fayda var.

“O tarihte (1801 yılı, Gürcistan’ın Rusya İmparatorluğu bünyesine girişi –Y.G.) Karadeniz’de hakimiyet tartışmasını sadece Türkiye ile yapıyorduk. Ama Türkiye siyasi olarak müflis ilan edilmişti; toprak bütünlüğünü kıskanç bir şekilde gözeten Avrupa’nın himayesi altındaydı. Çünkü Avrupa paylaşımına eşit olarak katılamıyordu. Bıçak sırtındaki suni dengeye rağmen, büyük devletler arasında Türkiye ve ona ait olan her şey üzerinde baskın bir nüfuz elde etme mücadelesi başlamıştı. Avrupa, Asya’nın ömrünü tamamlamış olan kütlmesine iki yönden sızıyordu, batıdan ve güneyden; bazı Avrupalılar için Asya meseleleri öncelikli, münhasır bir önem kazanmıştı. Karadeniz ve Transkafkasya fiiliyatta olmasa da siyasi olarak Türkiye sınırları içinde sayılıyordu; bu devlet, iddialarını Hazar denizi kıyısına kadar uzatıyordu ve, İranlılar üzerinde kazanacağı ilk başarıyla bu iddiaları kolayca hayata geçirebilirdi.

Lakin Türk (Osmanlı-e.n.) İmparatorluğu’nun sınırları net olarak çizilmemiş kütləsi, bir nüfuzdan başka birine geçmeye başlamıştı. Karadeniz ve Türkiye’nin üzerinde hak iddia ettiği diğer tüm sular ve topraklar üzerindeki iddiaların, er veya geç, ilk uygun siyasi uyuşma halinde, bir Avrupa tartışması haline dönüşeceği ve bize karşı kullanılacağı aşıkardı, çünkü Asya’da Batı nüfuzu ve hakimiyeti meseleleri paylaşma kaldırmaz; orada bir rakip Avrupa’nın kudreti için ölümcüldür. Bu ülkeler kimin nüfuzu altında olursa olsun (bunlar arasında mesela tüm Kafkas berzahı gibi sahipsiz topraklar da vardı), bu nüfuzun bize karşı tutumu düşmanca olacaktı.

Diğer taraftan, Karadeniz ve Hazar denizindeki hakimiyetin, veya son kertede en azından bu denizlerin tarafsızlığının, Rusya’nın, Oka’dan Kırım’a kadar, imparatorluğun hem kişisel ve hem de maddi tüm güçlerinin gittikçe yoğunlaşmakta olduğu güney yarısı için hayati bir önemi vardır.

Devletin bu yarısı, denebilir ki, Karadeniz tarafından yaratılmıştır. Katerina’nın fetihlerine kadar, çıkışı olmayan bozkıra sokulmuş yerleşimleriyle Ural bölgesi, ve Güney Sibirya’nın şimdiki haline benziyordu. Sahile hakim olunması onu bağımsız ve imparatorluğun en zengin parçası yaptı. Birkaç yıl sonra, geniş Trabzon ticaretini Yukarı Asya’dan kendine çeke-

cek olan Transkafkasya demiryolunun kurulmasıyla, Volga ve deniz taşımacılığının hızla gelişmesiyle, Asya ticaretinde uzmanlaşacak şirketlerin kurulmasıyla birlikte, çöle benzeyen Hazar denizi, Güney-Doğu Rusya'ya, Karadeniz'in Güney-Batı'ya sunmuş olduğu imkanların aynısını sunacaktır.

Ancak, kendi güney havzalarının güvenliğini Rusya, ancak Kafkas berzahından sağlayabilir; bizimki gibi karasal bir devlet, topraklarının karadan ulaşamadığı yerlerde ne kendi önemini koruyabilir, ne de iradesine saygı gösterilmesini sağlayabilir. Eğer Rusya'nın ufku güneyde Kafkas sıradağlarının karlı zirveleriyle sınırlı olsaydı, Asya'nın tüm batı kısmı tamamen nüfuzumuzun dışında kalırdı ve Türkiye ve İran'ın bugünkü zayıflığıyla, sahibini veya sahiplerini fazla bekletmezdi.

Güney Rusya bölgeleri özgür sulara değil, düşman bir nüfuza bağlı havzalara ve topraklara dayanırdı. Eğer böyle olmadıysa ve olmayacaksa, Kafkas berzahında duran Rus ordusu bu denizlerin güney kıyılarını, ellerini her iki yöne de uzatarak kavrayabileceği içindir”

Baryatinskiy'in o sıralarda en yakın silah arkadaşlarından biri olan Fadeyev, Rusya üst yönetiminin görüşlerini bilen birisi olarak, şüphe yok ki yalnızca kendi görüşlerini ifade ediyor değildi. Aynı Baryatinskiy'in maiyetinde Kafkas Kolordusunun kurmay başkanı olan, kısa süre sonra da Rus ordusunun reformatörü, savaş bakanı ve Yüce Reformların anahtar figürlerinden biri haline gelecek olan Dmitriy Alekseyeviç Milyutin'in, Kafkasya'nın tamamen fethinin ve imparatorluk bünyesine sıkı bir şekilde dahil edilmesinin tartışmasız bir taraftarı olması boşuna değildi. Bu düşüncelerin ardından Fadeyev, imparatorluğun üst yönetiminin, Kafkasya'nın kaybedilmesi halinde olmasından korktukları ve bekledikleri şeyi açık şekilde formüle ediyor.

“Düşmanca nüfuz Kafkasya berzahında durmazdı. Çanakkale'den, tüm Orta Asya'yı neredeyse Hindistan sınırına kadar yaran, gemi taşımacılığına uygun Amu-Derya kolu ile birlikte Aral denizine kadar, Asya kıtasının derinliklerine sokulmuş bir dizi su havzası, şimdilerde Ermenistan'ın ve Azerbaycan'ın yolsuz dağlarında ve düzlüklerinde kendine yol açmaya çalışan ticaret için çok fazla cazip bir yoldur. <...> Ama Asya'da Avrupa ticaretinin ne demek olduğunu bilmeyen var mı? O derece eşitsiz iki gücün birbiriyle teması orada basma kumaşından başlayıp, imparatorluğun emrinde 150 milyon nüfusun yaratılmasıyla son bulmaktadır. Şayet bazı

Avrupalıların ticareti, Kafkasya'ya hakim oluşumuzdan önce veya ondan bağımsız olarak, iç Asya havzaları yönüne doğru kendiliğinden gelişmiş olsaydı, bu ticaretin geçtiği yol bizim Asya'daki ilişkilerimizin sınırı olurdu.”

Ama, Fadeyev'in kanaatine göre olayların bu yönde gelişmesi, yalnızca Rusya'nın Asya'daki ekonomik yayılcılık imkanına set çekmekle kalmazdı. Rusya güçlü bir saldırgan güçle karşı karşıya kalırdı.

“Kuban'ın ağzından Aral denizinin kuzey sahiline ve daha ötesine çekilecek bir çizginin ardında kalan her şey, bize düşman bir grup halinde birleşir ve bizim yegane kazanımımız, Kırım'dan Çin'e kadar birkaç bin verstlik bir sahada, imparatorluğun tüm güney sınırının, kelimenin gerçek anlamıyla sınır haline gelmesi, bu sınırın korunması için kaleler ve ordulara ihtiyaç duyulması olurdu. ‘Devletin iç güçlerinin barış içerisinde gelişmesi’ anlamında bariz bir kazanım. Kafkas hattının savunması için muhtemelen şimdiki kadar askere ihtiyaç duyulurdu, ama bu durumun bir gün sona ereceğine dair hiçbir umut olmaksızın. <...> Doğu'nun anahtarı Kafkas ordusunun elindedir; bizim iyiliğimizi istemeyenler bunun o kadar farkında ki, geçen savaş sırasında hangi İngiliz broşürünü açsan, Transkafkasya'nın Ruslardan nasıl temizleneceğine dair bir yoruma rastlardın. Ama, Doğu'ya ilgi başkaları için öncelikli bir önem taşıırken, Rusya için öyle bir tarihi gerekliliği teşkil eder ki, ondan kaçınması elinde değildir.”

Daha ileride Fadeyev kendinden emin bir şekilde, kendi haline bırakıldığında kimseyi tehdit edemeyecek olan Müslüman dünyasındaki çürüme ve zayıflıktan söz eder. Kafkasya, İslamizmin savaşçı ruhunun yoğunlaştığı yegane yerdir. Asıl tehlike, Rusya'nın iyiliğini istemeyen Avrupalıların Asya halklarına ve topraklarına hakim olmasındadır.

Avrupalılar tarafından yaratılan “imparatorluğun emrindeki 150 milyon nüfustan” bahsederken Fadeyev, şüphesiz, İngilizlerin hakimiyeti altındaki Hindistan'ı kastetmektedir. Ama, sadece bu değil. Asya'nın pürsümüştü siyasi sahalarında yeni ve güçlü bir imparatorluk kurma fikri, Mısır seferi sırasında Bonapart'ın kafasına girmişti. St. Helen'de bunu açıkça söylemişti:

“Eğer Sen-Jan d'Akr (Akka-e.n.), Fransız ordusu tarafından alınsaydı, bu Doğu'da büyük bir devrim doğurur, ordu kumandanı orada kendi devletini kurardı”

Napolyon'un kariyerini dikkatli bir şekilde izlemiş olan ve, şüphesiz ki psikolojik olarak kendine Büyük Korsikalıyı örnek alan, Mısır seferinin tarihini iyi bilen Yermolov şöyle diyordu:

"Avrupa'da bize savaşı bir adım attırmazlar, ama Asya'da krallıklar emrimize amadedir."

Ve ısrarla soyunun Cengiz Han'a dayandığını hatırlatıyordu.

Ve yavaş yavaş hem Rusya'da ve hem de Avrupa'da Rusya'nın Avrupalı devletlerle sınırdaş olduğu batı hattındaki durumu değiştirmenin imkansız olduğu anlaşılmaya başlıyordu. 1853-1855 yıllarındaki kanlı güç denemesinin, mesela müttefiklerin güneyde Rus ordusunu oyalama görevini Türklere vererek, denizdeki hakimiyetleri sayesinde sefer kuvvetinin lojistiğini çok daha kolay şekilde sağlayabilecekleri Baltık'ta, Finlandiya'da değil de Kırım'da, Karadeniz'de yapılmış olmasının yalnızca askeri-stratejik değil, derin bir sembolik anlamı daha vardır.

Gelecekteki savaş hareketlerinin en gerçekçi sahnesi, Afganistan üzerinden Hindistan sınırlarına götüren operatif istikamet olarak Asya olmuştu. Bunun için Rusya'nın Orta Asya'da sağlamca yerleşmesi gerekiyordu, tüm bu devasa planın temeli ise, pasifsizleştirilmiş, sıkı bir şekilde kontrol edilen bir Kafkasya idi.

Ve hem Afganistan, ve hem de Orta Asya hanlıkları, Kafkas Kolordusunun karargahlarında daha 1820-1830 yıllarında yapılan stratejik planlarda boy göstermeye başlamıştı.

Avrupalı büyük devletlerin, Rusya elitinin anladığı şekliyle Rusya'nın tarihi görevlerini nasıl dayanışma içinde reddettiğini gözler önüne seren Kırım savaşı, "Asya tehdidini" doğrulamıştı. Kafkasya, bu durumda tartışmasız bir şekilde gelecekteki jeopolitik ihtilafın ön sahnesine çıkıyordu.

1855 Aralığında Tütçev (Fedor Tütçev-e.n.), Kırım'daki hezimetten sonra Rus toplumunda hüküm süren, Rusya için öldürücü olan savaşın devamını bekleyen eskatolojik (evrenin sonunun kaçınılmaz olduğunu söyleyen bir öğretici-n.) – panik demeyeceksek - ruh halini keskin bir belagatle "1856" başlıklı şiirinde yoğunlaştırmıştı.

"Durmuşuz Kaderin önünde bir ama (kör-e.n.) gibi.

Sıyıramayız örtüyü üstünden...

Sana açacağım sır özümün değil,

Hezeyandır kahince ruhların...

KAFKAS ATLANTİSİ

Hedefe daha çok var,
Bora gürlüyor, bora azıyor,
Ve işte, içinde beşiğin demirden,
Doğdu şimşeklerden Yeni yıl...

Yalnızca cengaver olmayacak o,
Tanrısal cezaların infazcısı da,
İndirecek, geç kalan bir öcalan gibi,
Çoktan tasarlanmış darbeyi...

Cenk için gönderildi, ve tenkile,
Yanında iki kılıç getirdi o:
Biri cenk kılıcı, kanlı,
Diğeri palası celladın.

Ama kimin için?...Feryat eden bir kadın mı,
Yoksa tüm bir halk mı mahkum olan?..
Meşum sözler müphem,
Ve kabir uykusu bulanık..."

Tütçev'den kısa süre önce Nikolay Yegoroviç Tornau adlı bir yüksek memur, hazırladığı "Notlar"ı en üst makama gönderdi. "Notlar", bir yandan Fadeyev'in mantığıyla neredeyse tamamen örtüşüyor, diğer yandan, içindeki gizli anlamıyla Tütçevvari gelecek felaket duygusuna yakın. Ama, şairden farklı olarak Tornau, dağlıların psikolojisine dair tasavvurlardan hareket ediyor. O nedenle, "ruhların kahince hezeyanına" değil, gayet somut askeri-siyasi problemlere yönünü dönmüş.

I.Nikolay'ın Türkiye ile o meşum savaşı başlatırken desteğine güvendiği Avusturya'nın, II.Aleksandr'a, İngiltere ve Fransa'nın barış teklifini kabul etmesini talep eden ultimatomu tam da 1855 Kasımında gönderdiğini akılda tutmak lazım. Avusturya'nın müttefiklerin safında savaşa girmesi, Rusya için bir felaket anlamına geliyordu. İç ve dış siyasetle aktif olarak ilgilenmiş olan Fadeyev'in, daha sonraki çalışmalarında Rusya'nın düşmanları listesinde Avusturya'nın, İngiltere ile rekabet ederek neredeyse ilk sırayı alması boşuna değildir.

Tam da bu tarihlerde iki Kafkas generalinin, Petersburg'a, Afganistan üzerinden Hindistan'a yürümeyi öneren enerjik layihalar yollaması dönemin karakterini yansıtır.

Ancak, Tornau'un "Notlar" adlı layihası en kapsamlısı ve durumu değerlendirmesi bakımından en gerçekçi olanıdır.

BARON TORNAU'UN LAYİHASI²⁰¹

Müttefiklerin bu yılki hareketleri Kafkasya'yı ve Transkafkasya'daki mülklerimizi tehdit etmeye başlıyor.

Şimdiye kadar bu hareketler, Türk (Osmanlı-e.n.) askerlerinin Abhazya'ya çıkması (1855-e.n.) ve Gürcistan ve Mingrelya'ya doğru ilerlemesiyle ve bize tabi ve tabi olmayan Kafkasya nüfusu üzerindeki manevi etki ile sınırlı kaldı.

Ömer Paşa'nın (Osmanlı kumandanı-e.n.) hareketlerindeki yavaşlık ve kendi şahsi çıkarlarından kaynaklanan kararsızlığı, Transkafkasya'nın şimdilik düşman eline geçmesini önledi.

Ama bölgenin bugün Rusya'dan koparılması, Hazar denizine hükmetmekle ilgili müstesna hakkımızın ortadan kaldırılması, Orta Asya ülkeleri ile doğrudan ilişki imkanlarımızın elimizden alınması, tüm bu ahval İngiliz hükümetinin Hindistan'daki mülkleri bakımından o kadar önemlidir ki, Batılı devletlerin bu planları yapmayacağını umut edebilmemize imkan vermemektedir.

İngiltere'nin ticari çıkarları için, Rusya'nın Karadeniz'deki hakimiyetinin ortadan kaldırılması gerekiyordu; Hindistan'daki mülklerine gelecekte yönelecek tehditlerin ortadan kaldırılması için, Rusya'nın sınırlarını Hindistan sınırından 100 km geriye atmak gerekir.

Transkafkasya yöresinin Rusya'dan koparılması, Hazar denizinin güney kıyısında İngiliz iktidarının kurulması ve güçlendirilmesi, İngiliz hükümeti için gereklidir.

Bir yıl daha hareketsiz kalırsak, Rusya'nın düşmanlarının planları gerçek olacaktır.

Gelecek sene ihtiyat tedbirleri alınmaz ve düşmanların hareketlerine kararlı şekilde karşı konulmazsa, Türk kuvvetlerine Fransız ve İngiliz kuvvetleri de katılır ve düşmanın maddi gücüne Fransız generallerinin kararlılığı, İngiliz generallerinin sebatkarlığı gibi manevi güçler de ilave olursa, bir seferde tüm Transkafkasya yöresi Rusya'dan kopar.

Kafkasya ve Transkafkasya her yönden tehdit altında.

Bölge dahilinde: tamamen itaat altında ve bize tabi kabilelerin bile kopması, güce boyun eğme kisvesi altında olacaktır.

²⁰¹ Rossiyskiy gosudarstvennyy voenno-istoričeskiy arhiv. F. VUA. Yed. hr. 18296. Ll. 1-32. Baron Nikolayeviç Torna (1811-1882), hukukçu, Müslüman hukuku araştırmacısı, gizli danışman, senatör.

Ve herkesten önce Gürcüler kopacak, ve ancak bundan sonra Tatarlar gelecektir.

Ermeniler kendi şahsi çıkarlarını gözeterek, hem bize, ve hem de düşmana çalışacaklardır.

Asyalılarda minnet duygusu aramak beyhudedir; tersine Gürcü zadeni, oluşan mahalli ahval sebebiyle Rusya ülkesine bağımlılıkla, bu zadeni sınıfı için en değerli nimetten mahrum olduğunu düşünür: halk istiklali ve satrap keyfiliği.

Elde edilen yaver-general sırmaları, Abhaz hükümrânının, daha ülkenin tamamı düşman orduları tarafından işgal edilmeden önce düşman tarafına geçmesini önleyemezken, gücümüzün müttefiklerinkinden daha az olduğunu gören, yörenin gelecekte de elde tutulması için gerekli ihtiyat ve karşı koyma tedbirlerinin alınmadığını ve tüm gayretimizin yalnızca düşman kuvvetlerini geçici olarak püskürtmeye yönelik olduğunu anlayan diğer yerliler, düşman tarafına geçmeden durabilirler mi?

Kafkasya'da bize karşı sadece Türkler savaştığı sürece, yörenin üst sınıfı zihnen olmasa da bedeniyle yanımızda olacaktır; Türkiye'nin tek başına Rusya ile başa çıkamayacağını bilmektedir; Batılı devletlerin Kafkasya'daki askeri harekatlara fiili olarak katılımları, Transkafkasya'nın üst sınıfının hareket tarzını da kolaylıkla değiştirebilir. Bu durumda Avrupa ile ittifak, Gürcülere Rus hükümetinin veremediği, ama kendilerinin sahip olmaya hazır oldukları şeyi verebilir, yani: Vahtangların ve İraklıların krallığının siyasi bağımsızlığını ve Serdarların, Tavarların ve Tavadların feodal keyfiliğini.

Müslüman Tatarlar, üst tabakalarına talep ettikleri ve beklediklerinden daha fazlası verilmiş olsa da, Gürcülerden daha ihtiyatlı ve sağduyuludur. Askerlerimiz Gürcistan'a müttefik olarak girmişti. Müslüman vilayetler ise, Rus silahının gücünü denediler ve bunu hatırlıyorlar. Tatarlar, silahımızın partiyi kaybettiğini görünce kopacaklardır.

Kafkasya'ya ve Transkafkasya'ya yönelik iki yönlü bir tehlike daha var: tabi olmayan dağlılardan ve İran'dan kaynaklanan tehdit.

Dağlılar arasında çeşitli kabilelerden oluşan Çerkesler-Adigeler ve Dağıstanlı Lezgiler ve Çeçenler arasında Rusya'ya düşmanlık ve iktidarımıza boyun eğmeme dışında hiçbir ortak nokta yoktur.

Şamil efendi Kafkas hattımızın sağ kanadına 1846 yılında bizzat yaptığı seferle, Çerkeslerin çıkarlarını Dağıstanlıların çıkarlarıyla birleştiremediyse, Türkiye ve Batılı devletlerin bunu başarmaları mümkün görünmüyor.

Bu düşmanlarla Kafkas ve Karadeniz hatlarında müstakil bir karşılaşma halinde, askeri imkanları takviye etmeden de, orada mevcut asker sayısı ile savunma yapmak mümkün olacaktır.

Ancak, Mingrelya ve İmeretya'nın işgalinden sonra müttefik kuvvetler Tiflis'e yürür, ve aynı zamanda dağlılar arasında Kafkas dağlarının ana omurgasının güneyindeki ülkelere doğru bir hareketlenme fark edilirse, Gürcü Askeri Yolu'nun ve Dağıstan sınırları boyunca konuşlanmış postaların terk edilmesi, bu postaların müstakil müfrezeler halinde önce kazaların ana kapılarında, ardından da duruma göre, kalabalık mevcutlu müfrezeleri el altında bulundurmak amacıyla sadece iki veya üç noktada toplanması gerekecektir.

İran'la tarafsızlık anlaşması o denli gevşek temellere dayanıyor ki, Rusya'nın daima sınırlarında <...> ile karşılaşmaya hazır olması gerekecektir...

Bu ittifakın dayandığı yegane temel, İran hükümetinin, Rusya'ya karşı koymaya gücü yetmeyeceğine olan inancıdır.

Ancak 1826 ve 1827 yıllarındaki son savaştan itibaren yıllar geçtikçe, bu seferi ve sonuçlarını hatırlayan devlet adamlarının sayısı azalmakta, İranlıların Rus gücünün üstünlüğüne olan inancı azalmaktadır, bunu müteakiben, diplomatik ilişkilerimiz yoluyla onların taleplerine ne kadar anlayış gösterir ve İran hükümetine, hükümetimizle eşit olduğunu izhar eder ve İran'ın iç ve dış işleri üzerindeki hamilik nüfuzumuzdan ne kadar uzaklaşırsak, İranlılar bir o kadar kendi kudretlerine dair hayallere kapılacaklar, güçlerinin Rusya'nınkiyle eşit olduğu vehmine kapılacaklardır. Yeter ki Batılı devletler askeri güç ve para yollamak suretiyle desteklenen birkaç talepte bulunsun, ve kuzey vilayetlerinin ekmek sepeti olan Erivan vilayetinin, ve üst sınıfları akrabalık ve şahsi ilişkilerle ve tüm eğitimleriyle kendilerini Rusya'dan daha çok İran'a yakın hisseden Karadağ ve Talış hanlığının iade edileceğini vaat etsin. Sadece bu vaatler yerine getirilsin, ve İranlılar bize karşı savaşa kolaylıkla ikna edileceklerdir.

Eğer Batılı devletler şimdiye kadar İran'ı Rusya'ya karşı ayağa kaldıramadıysa, bunun nedeni oradaki hükümetin hareketleri üzerinde etkili

olacak diplomatik yolu seçmemiş olmalarıdır. Korkutma ve cömertliğe dayanan bu yol, Asya'da sonuç veren yegane yoldur. İran'ı etkilemek için kullanılan şimdiki yöntemler sonuç vermezse, bu son çareye başvurmakta gecikmeyeceklerdir.

Rusya'nın Hindistan'da kendisine zarar vermeyi istemediğine, ve zarar vermeye gücü yetmeyeceğine nihayet kanaat getiren İngiltere, oradaki kuvvetlerini İran'a çekecektir. İki-üç hafta içinde 30 bin ve daha fazla sayıda asker İran körfezine gelebilir.

O zaman güç, İranlıları Rusya'ya karşı harekete geçmek zorunda bırakacaktır.

Tüm dünyadaki en yiğit ordu olan Kafkas ordusu, her taraftan gelen düşman kuvvetlerine karşı, Transkafkasya yöresini savunabilir mi?

Ve o zaman, içimiz yanarak tek bir askeri seferde hükümetimizin Kafkasya'daki yarım asırlık zihinsel faaliyetinin sonuçlarının yitirildiğini, Rusya'nın kaynaklarından yüzlerce milyon rubleyi ve yüz binlerce insanı yutan ülkenin elimizden çıktığını, ve nihayet Transkafkasya yöresinin nihai olarak Rusya'ya bağlanmasıyla, Orta Asya'da tesis edeceğimiz nüfuz için tahayyül ettiğimiz o geleceğin yitirildiğini göreceğiz!

Her ne kadar şimdiye dek Transkafkasya'nın bize bağlanması ve elde tutulması için çok zaman ve imkan kaybedildiyse de, şayet zaman yitirmeden düşmanların hareketlerine ve ortaya çıkan tehlikelere karşı önleyici ve mukabele edici enerjik tedbirler alınırsa, bu yöre Rusya için henüz tamamıyla yitirilmiş değildir.

Mevcut durumda, tüm komünikasyonlarımızın ve müteakiben askeri operasyonlarımızın ana üssü Hazar denizi olmalıdır.

Transkafkasya yöresinin Karadeniz ve Gürcü Askeri Yolu üzerinden Rusya ile iletişiminin kesilmesiyle birlikte, yegane açık ve güvenli yol olarak Hazar denizi ulaşımı kalmaktadır.

Bu yola şimdi başvurmamak elimizde değil, çünkü zorunluluklar bizi buna mecbur ediyor, diğer taraftan bu yol gerçekte her zaman uygun bir yoldu, ama hem Astrahan'daki mahalli yöneticilerin ve hem de askeri yönetim makamlarının şahsi çıkarlarına uygun düşmüyordu.

İşte bu nedenle bu yolun sağlayacağı imkanlardan faydalanma vasıtaları hala çok yetersizdir.

Bildiğimiz kadarıyla Deniz ulaşımına nezaret eden imparator hazretleri, Astrahan'dan Hazar denizine gemi ulaşımı konusundaki sorunların giderilmesi ve Astrahan ve Baku'daki deniz nakliyatı idare makamlarının

bazı kısımlarında teşkilat değişikliği meselesine dikkat çekmişti.

Bu yönde çok ciddi bir adım atıldı. Hükümet, dikkatini Büyük Petro'nun siyasi ve ticari bakımdan parlak bir gelecek gördüğü denizlere çevirdi.²⁰²

Büyük Petro'dan sonra bugüne kadar Hazar denizi Rusya'ya sadece balık avlama iltizamıyla gelir getirdi.

Hazar denizine sahil dar olan yegane devlet olan İran'la yapılan son barış antlaşmasında, bu denizde savaş gemilerinin ancak Rusya bayrağı altında seyr-ü sefer yapabileceği karara bağlanmıştı.

Siyasi bakımdan bu husus, münhasıran Rusya'nın Hazar denizi üzerindeki devlet mülkiyeti hakkını tesis eder mahiyettedir.

Ancak Rusya bu hakkı sadece manevi olarak değil, maddi güçle desteklemelidir: Hazar denizinde yeterli derecede güçlü bir filotilla bulundurmak gerek. Bu filo yalnızca kıyılarımızı ve Rus balıkçılarını Türkmenler ve diğerleri gibi ne Rusya'ya, ne İran'a bağlı olan kabilelerin soygunculuğundan korumakla kalmamalı, hangi yönden gelirse gelsin her türlü tecavüze kuvvet yoluyla karşı koyabilmelidir. Hem gemiler inşa etmek ve hem de sahilde veya denize yakın yerlerde kaleler inşa etmek suretiyle, Hazar denizi üzerindeki hakimiyetimizi pekiştirebilecek durumda olmalıdır.

Vapur filotillasında, daimi asker ve top nakli için St.Petersburg vilayetinde inşa edilen seyyar parklara benzer nakliyat tekneleri bulunmalıdır.

Aşağıdaki kaleler daimi asker ve hem askeri ve hem de iase yedekleri için toplanma noktası olmalıdır: Petrovskaya, Hazar denizinin batı tarafında Derbent ve Bakü, doğu tarafında Novopetrovsk ve Ahkale.

Konumunun önemi dolayısıyla Bakü kalesi 1.sınıf kale haline getirilmelidir.

10 bin kişilik garnizonuyla Bakü kalesi, Bakü, Kuba, Miryan, Talış ve Karabağ hanlıklarını, ve hatta Şeki ve Yelizavetpol hanlıklarını itaat altında tutar.

Bu vilayetlerden birinde, mahalli idareye itaat etmeme gibi bir karışıklığın ilk belirtileri ortaya çıkar çıkmaz, 3 veya 6 bin kişilik bir müfreze Bakü'den, itaatsizliğin cereyan ettiği yere intikal etmeli, ve suçluları acımasız bir şekilde cezalandırmak ve itaatsizliğin cereyan ettiği tüm okrug halkını

²⁰² 1715 yılından itibaren Büyük Petro İran'la savaşa hazırlanmaya başlamıştı. 1722 yılında İran'a karşı ilk cephe Hazar denizinde açıldı. 12 Eylül 1723 tarihli barış antlaşmasıyla İran, Derbent ve Bakü şehirlerini Asterabad, Mazendaran ve Gilan okrugları ile birlikte Rusya'ya bırakıyordu. Anna İvanovna'nın hükümdarlığı sırasında bu vilayetler İran'a iade edilmişti. Bu konuya Rus Coğrafya Cemiyetinin notlarında değinilmiştir.

sıkı bir para cezasına çarptırmak suretiyle huzuru tesis etmeli, ceza korkusuyla buna benzer bir karışıklığın tüm Transkafkasya yöresinde tekrarının önüne geçmelidir.²⁰³

Novopetrovsk kalesi, Hiva'lıları ve Hazar denizinin doğu sahilinde oturan kabilelerin gözünü korkutmak şeklindeki şimdiki fonksiyonunu sürdürecektir.

Nihayet, Türkmen topraklarında, Gurgan ve Karasu nehirleri arasında Ahkale kalesinin inşa edilmesi, hem şimdiki ahval için ve hem de gelecekte Doğu'da yapacağımız hareketlar için çok büyük önem taşımaktadır.

Bu kale sadece Türkmenleri değil, İranlıları da itaat altında ve korku içinde tutacaktır. Kuvvetlerimiz, Ahkale'den İran başkentine 15 günde ulaşabilir, İran'ın devlet hazinesine en büyük geliri getiren Astrabad, Mazanderan ve Gilan vilayetleri de 4 günde işgal edilebilir.²⁰⁴

Ahkale'de bir kale kurulması ve devamlı bir garnizon bulundurulması, İran üzerindeki nüfuzdan başka, İngilizlerin Hindistan'daki işleri üzerinde de çok güçlü bir etki yaratacaktır.

Bir tek bu hareketle Rusya, Afganistan'da ve çeşitli kabilelerden oluşan Türkistan krallığında manevi etki sahibi olacaktır. Bu nüfuzun sonuçları Hindistan'daki siyasi işlerde de hissedilecektir. O zaman İngiliz hükümeti Hindistan'dan İran'a çok sayıda asker göndermeye cesaret edemeyecektir. Rus ordularının Hindistan sınırlarına yaklaştığı düşüncesi bile, orada iç karışıklar çıkması için yeterli olacaktır. Elindeki kuvvetlere bu karışıklıklara karşı koymak için ihtiyaç duyacaktır.

İran'daki taleplerini maddi güçle destekleyecek durumda olmayan Batılı devletler, İran'ı, Gurgan'de bir kale inşa ederek bizzat İran için tehdit edici bir konuma geçen Rusya ile savaşa kolaylıkla ikna edemeyeceklerdir.

İran yönünden kendimizi kesin olarak güvenceye almak için, şimdi

²⁰³ Bu tedbir ne kadar gayriinsani, ve hatta adaletsiz görünürse görünsün, Doğu'daki halkın ruhuna ve onların güç ve güçlünün hukukuna dair telakkilerine tamamen uygun düşmektedir. İngilizler bir tek bu yöntemle Hindistan'da milyonlarca insan üzerinde kendi manevi hakimiyetlerini kurdular. Hırsızlık ve yağmanın cereyan ettiği okrug veya köyün tüm halkının sorumlu tutulması uygulaması Transkafkasya'da da vardı. Bu uygulama yerel halkı şaşırtmadı, suçluların ortaya çıkarılmasında ve suçun önlenmesinde her zaman olumlu bir rol oynadı. Şayet bu uygulama yürürlükte kalmış olsaydı, Yorg'daki posta sandığı kaybolmaz, Yelizavetpol kazasındaki posta soygunu olmazdı. Bahse konu bu işlerde kimin suçlu olduğu sadece bizim hükümet çevreleri için bir sır olarak kaldı.

²⁰⁴ Gurgan ve Karasu arasındaki arazi, toprağın verimliliği, doğal zenginlikleri ve sağlıklı iklimiyle yalnızca 10 ila 20 bin askeri doyurmakla kalmaz, Rusya'dan gelecek birkaç bin yerleşimci için de uygundur. Toprağın babadan oğula miras yoluyla devredilme hakkı tanınır ve vergi imtiyazları verilirse, Saratov vilayetinde, kendilerine yeni tahsis edilen toprağın verimsizliği dolayısıyla emeğini karşılığını alamayan ve biriktirdikleri sermayeyi boşa harcayan yüzlerce aile buraya göç edecektir. Bunun ardından, inanç hürriyeti teminatı verilirse Ural Kazak ordusundan binlerce insan göç etmeye gönüllü olacaktır. Çevredeki orman bolluğu sayesinde daha sonra Ahkale civarında bir tersane kurmak mümkün olacak ve nihayet Mazanderan'da neredeyse hiç işlenmeyen bakır madenlerinin iltizama alınmasıyla orada bir dökümhane kurmak zor olmayacaktır.

İran sınırında Ordubad civarında bulunan askeri kampı hiç olmazsa bir alayla ve topçuyla takviye etmek lazımdır. Transkafkasya askeri komutanlığı, burada cephesi İran'a dönük olarak bir alay ve iki Kazak sotnyası yerleştirmek suretiyle İran üzerinde o kadar güçlü bir etki yarattı ki, görünüşte önemsiz bir tedbir olan bu hamlenin, İran'ın tarafsızlığını korumasına ciddi katkısı olduğuna şüphe yoktur.

Burada konuşlanacak 7 veya 8 bin kişilik takviyeli bir müfreze, İran'la ilişkilerin kopması halinde 6 gün içinde Tebriz surlarına dayanabilir, veya İran'lıların hücum etmesi halinde Bakü'den veya ana Kafkas Kolordusundan takviye gelene kadar taarruzun ilk dalgasını durdurabilir.

Nihayet bu müfreze mevcut Transkafkasya ordusuyla Bakü'deki²⁰⁵ ordu deposu arasındaki bağlantı halkasını oluşturacaktır.

Yukarıda sözü edilen tedbirlerin alınmasıyla, Kafkas ordusunun ana kuvvetleri, sınırlarımıza tecavüz etmeye cüret eden düşmana karşı serbestçe hareket edebilecek, ve aynı zamanda vilayetlerimizdeki güvenliğini sağlayarak sadece iç isyanları değil, Rus hakimiyetine karşı bir itaatsizlik halet-i ruhiyesinin ortaya çıkışını da önleyebilecektir.

Böylelikle, önerilen ihtiyat tedbirleriyle ve maddi imkanların şuraya buraya dağıtılmış küçük partiler halinde değil, sadece birkaç noktada yoğunlaştırılmasıyla, ve nihayet düşman saflarına geçişin kaçınılmaz olarak cezalandırılacağına herkes ilanıla -sadece suçluların değil, duruma göre ailelerinin ve ait oldukları topluluğun da sürgün edilmesi ve mallarına el konulması suretiyle-, bu önleyici tedbirlerle iki önemli tehlike önlenecektir. Birincisi iç karışıklıklar ve ikincisi de İran'la savaş.

İran'la dostça ilişkiler amacına ulaşamıyorsa, en azından Ahkale'de bir kale inşa etmek ve Ordubad'daki askeri pozisyonumuzu takviye etmekle ve Bakü'deki ordu deposu sayesinde, bu ülke ile savaşta 1811 ve 1826 yıllarında olduğu gibi gafil avlanmayacağız.

Nihayet, Hazar denizindeki deniz kuvvetlerimizin güçlendirilmesi ve Türkmenistan'da bir kale kurmak suretiyle bugün için şu avantajları elde edeceğiz: Afganistan'a ve ötesine ilerleyeceğimiz korkusuyla İngiltere tüm kuvvetlerini Hindistan'da tutmak zorunda kalacaktır, ve biz böylelikle İngiliz bayrağının Hazar denizinin sularında, ve bu denizin güney-doğu kıyılarında, yalnızca Rusya'nın nüfuzuna tabi olması gereken ülkelerde dalga-

²⁰⁵ Bu müfreze henüz askeri hareketlerle meşgul değilken, Ordubad'dan batıya ve doğuya yol yapımı için, kiralık işçilerle birlikte buradan alınması mümkün olan kuvvetler de kullanılmalıdır. Bu yerlerdeki ulaşım yolları, askeri amaçlar için şimdiye kadar hiç elden geçirilmemiştir.

lanması tehlikesi ve utancından kesin olarak kendimizi korumuş olacağız. Gelecekte ise bu tedbirler bizim bir taraftan Asya'daki ticari faaliyetlerimizin gelişmesine, diğer taraftan da Orta Asya'da siyasi öncelik tesis etmemize imkan sağlayacak ve Doğu'daki daimi düşmanımız İngiltere'ye göz dağı verecektir.

Sadece Türkmenistan'daki bir kalemizin İngilizlerin Hindistan krallığı üzerinde yaratacağı kaçınılmaz tehdit, sadece hissedilmekle kalmıyor, onlar tarafından resmi konuşmalarda ve yazılan eserlerde de ifade edilmiştir.

Herhalde önerilen bu tedbirlerin önemi ve sonuçlarının yararı üzerine daha fazla kanıt sunmak gereksiz olacaktır.

Sonuç olarak:

- Transkafkasya yöresini elde tutmak için,
- Orta Asya'da siyasi nüfuz tesis etmek ve ileride de bu nüfuzu yitirmemek için,
- Ve nihayet, İngilizlere doğuda karşı koymak için şunlar gereklidir:
 - 1) Hazar denizinde serbest ve rahat bir seyr-ü sefer için doğadan kaynaklanan fiziki ve insanlardan kaynaklanan manevi engeller kaldırılmalıdır.
 - 2) Askeri ve ticari amaçlarla filotillalar ve vapurlu nakliye gemileri temin edilmelidir.
 - 3) Bakü kalesi yeniden düzenlenmeli, Transkafkasya yöresinin büyük kısmı için bir ana askeri depoya dönüştürülmelidir.
 - 4) Ahkale'de bir kale kurulmalıdır.
 - 5) İran sınırlarında, Ordubad'da ve Karabağ'da askeri pozisyonumuz güçlendirilmelidir.
 - 6) Askeri yollar açılmalı ve düzenlenmelidir.
 - 7) Transkafkasyalıların düşman safına geçmesi halinde uygulanacak cezai tedbirler ilan edilmeli, ve uygulanmalıdır.
 - 8) Ordubad civarında, Ahkale'de ve Bakü'deki mevzilerin işgali ve elde tutulması için, Kafkasya'daki kuvvetler Orenburg ve diğer kolordulardan alınacak piyade ve topçu ile takviye edilmelidir.
 - 9) İran'da, Türkmenistan'da ve diğer Orta Asya ülkelerinde makul ölçüler içerisinde parasal yardım dağıtılmalıdır.

Önerilen tedbirlerin uygulanması, Hazar denizini elde tutmamızı sağlayacak ve Kafkasya'yı kurtaracaktır, ancak bunların derhal uygulanması

şartıyla.

Kafkasya'nın kaybı düşüncesini telaffuz etmek korkunç ve üzücü, ama sağlam kanaatimiz o yöndedir ki, gelecek 1856 yazına kadar önerilen emniyet tedbirleri uygulanmazsa, aynı yaz müttefik ordularını Tiflis'de ve, İngiliz garnizonunu da Hazar denizinin güney ve güney-doğu sahillerindeki kalelerde görürüz.

Bu meseleye temas ettikse bu, Hazar denizi üzerindeki hakimiyet meselesinde devlet düzeyinde bir önem gördüğümüz içindir, Kafkasya'yı elde tutma konusuna gelince, bu, yörede bulunan ve Kafkas savaşının tüm güçlüklerini ve tehlikelerini göğüsleyen herkesin elinde olmadan paylaşacağı gibi, yöreye karşı bir bağlılık ve sevgi duygusuna kapılmışlık meselesidir.

Kasım 1855

Gördüğümüz gibi, "Notlar"da yalnızca keskin bir endişe, sadece askeri-stratejik açıdan haklı gerekçelere dayanan, İngiliz-Türk kuvvetlerinin Transkafkasya'yı istilası ve bunu destekleyecek kitlesel bir ayaklanma beklentisi değil, aynı zamanda önleyici tedbirlerin nasıl olacağına dair kararlı tasavvurlar da sunulmuştur. Bu tedbirler, Tornau'un kanaatine göre, sadece kısmen fethedilmiş olan Kafkasya'nın ve imparatorluğa dahil edilmiş Transkafkasya'nın elde tutulmasını değil, Asya'nın derinliklerine ilerleme perspektifini, "Afganistan ve çeşitli kabilelerden oluşan Türkistan krallığı üzerinde kurulacak manevi etkiyi" de hedeflemektedir, ve zaten bu keyfiyet yalnızca manevi değil, bizatihi askeri etkinin temelini atacaktır.

"Notlar"ın anlamı şudur: Asya Avrupa'ya teslim edilmemelidir. Kafkasya ve Transkafkasya'nın yitirilmesi halinde ise, bu kaçınılmaz olarak gerçekleşecek, ve Rusya iki asır geriye atılacaktır...

Tornau'un önerdiği plan o tarihlerde iki nedenden ötürü uygulanmamıştı: birincisi bitap düşmüş olan Rusya'nın elinde bu iş için kaynak yoktu, ikincisi de, kısa süre sonra Rusya ile düşman koalisyon arasında barış görüşmeleri başlamış ve ortada doğrudan Kafkasya ve Transkafkasya'ya yönelik bir tehdit kalmamıştı.

Ancak izleyen on yıllarda imparatorluk, fethedilen Kafkasya'ya dayanarak, Avrupa ile mücadeleyi Asya'da yapmak suretiyle, Hindistan'ın kuzey sınırlarına dayanmak çabasıyla tam da bu yolu tutmuş oldu.